

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Розглянуто питання про застосування практики Європейського суду з прав людини з урахуванням прийняття Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини». Робиться висновок, що практика Суду є джерелом тлумачення Конвенції 1950 р., а рішення – прецедентами її тлумачення, і саме з огляду на це суди України повинні застосовувати практику ЄСПЛ.

Ключові слова: прецедент, джерело права, судова практика, прецедент тлумачення.

З огляду на необхідність приведення українського права у відповідність до норм і принципів міжнародного права важливим уявляється вивчення європейського правового досвіду та європейської правової доктрини. Одна з проблем, яка досліджується сьогодні, – це джерела й форми права, що особливо актуально з урахуванням прийняття Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», в ч. 1 ст. 17 якого говориться, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [1]. Звідси питання: чи впливає з цього прецедентність рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та як це впливає на застосування його практики в Україні?

Л. Вільдхабер зазначає, що Суд формує певні прецедентні право положення, і якщо в майбутньому, розглядаючи справу навіть щодо іншої держави, він констатує там аналогічну ситуацію з порушенням права людини, то цілком очевидно, що він застосує такий самий підхід, як і в попередній справі. ЄСПЛ продовжує пропонувати національним судам напрямок розвитку й еволюції захисту прав людини. Він завжди дотримувався своїх прецедентів, за винятком випадків, коли існують переконливі причини, що змушують скоригувати тлумачення Конвенції 1950 р. у зв'язку зі змінами соціальних цінностей чи повсякденних умов життя. Суд при цьому не тільки додержувався

своїх прецедентів стосовно постанов, що виносяться проти держав-відповідачів, а й визнавав, що однакові мінімальні європейські стандарти повинні дотримуватися всіма державами – членами Ради Європи. Слідування Судом принципу помірної доктрини чи прецеденту здійснюється в інтересах дотримання правової визначеності, гармонічного розвитку конвенційної прецедентної практики, рівності перед законом, верховенства права й поділу влади. Якщо б він не робив цього, його прецедентне право було б якесь непередбачуване й свавільне, підкреслив Л. Вільдхабер. І тоді була б підстава стверджувати, що Суд використовує подвійні стандарти: для одних країн Європи певні дії держави були б визнані порушенням прав людини, а для інших ці ж самі дії порушенням би не вважались. Тому національні верховні суди повинні, зазвичай, брати до уваги загальну прецедентну практику Суду [Цит. за: 2, с. 249]. Це позиція Голови Європейського суду з прав людини. Головний юрисконсульт Суду М. Де Сальвіа на науково-практичній конференції, що відбулась 20-23 квітня 2005 р. в Уральській державній юридичній академії (м. Єкатеринбург, РФ), теж охарактеризував прецеденти Суду як джерело права. О. О. Первомайський доводить, що судовий прецедент, створений практикою ЄСПЛ, потрібно розглядати як джерело права України [3, с. 37]. С.В. Шевчук підкреслює, що європейське прецедентне право з прав людини служить додатковим джерелом права при застосуванні й тлумаченні конституційних норм про права людини, які співпадають з основними правами, закріпленими в нормах Конвенції 1950 р. Особа, яка звертається до ЄСПЛ не зобов'язана посилатися на цю Конвенцію в національних судах, якщо вона посилається на положення національного законодавства аналогічного змісту, як правило, на відповідні конституційні норми про основні права та свободи (справи «Кардо проти Франції» та «Садік проти Греції») [Див.: 5]. Правознавець переконує, що прецедентне право, створене ЄСПЛ, є обов'язковим джерелом права України, оскільки 17 липня 1997 р. був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7

та 11 до Конвенції». У п. 1 цього Закону зазначено, що Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції 1950 р. щодо визнання обов'язковою й без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції 1950 р. Як додаткову аргументацію на користь цього твердження С. В. Шевчук розглядає пункти *a)* та *b)* ч. 3 ст. 31 Віденської Конвенції «Про право міжнародних договорів» від 23 травня 1969 р. (ратифікована Україною 14 травня 1986 р. у складі СРСР), в яких спеціально наголошується, що разом з текстом міжнародних договорів враховується практика його застосування й тлумачення, якщо на це дається згода сторін договору (яку дала Верховна Рада України, ратифікувавши цей Закон) [Див.: 6, с. 47].

Визнання практики ЄСПЛ джерелом права в Україні, на думку С. В. Шевчука, зумовлено також міркуваннями практичної доцільності, оскільки, за зауваженням Венеціанської комісії «За демократію через право», за умови обмеженості державних ресурсів набагато краще витратити фінанси на проведення необхідних реформ, які допоможуть запобігти порушенням Конвенції, аніж сплачувати справедливую сатисфакцію тим особам, які вже страждають від таких порушень [7, с. 456-457].

С. П. Головатий на міжнародній конференції «Вплив практики Європейського суду з прав людини на національне конституційне судочинство» (14 жовтня 2005 р., м. Київ) наголосив, що використання рішень ЄСПЛ – це обов'язок національних судів, зокрема України. У той же час голова КСУ М. Ф. Селівон у своєму виступі вказав, що ЄСПЛ не є вищестоящим для національних судів. У цьому його підтримав суддя М. В. Костицький, на думку якого, ЄСПЛ не є найвищою інстанцією для національних судів; його рішення є обов'язковими для конкретної держави в конкретній справі, а не прецедентом для всіх. Погодився з таким підходом і Голова Конституційного Суду Білорусі Г. В. Василевич [Див.: 4, с. 154].

Л. Д. Тимченко вважає, що формулювання ст. 17 згаданого Закону щодо використання практики Суду як джерела права не дуже коректне, оскільки цей

припис Закону дає підстави стверджувати, що ЄСПЛ творить право, що не відповідає дійсності. Було б правильнішим говорити, що практика Суду є джерелом тлумачення Конвенції 1950 р.

Девід Харіс зазначає, що завдяки тлумаченню положень Конвенції Європейським судом із прав людини концепція справедливого судового розгляду зазнавала певних змін, еволюціонувала, і на нинішньому етапі вона становить систему елементів, до яких належать: процесуальна рівність (рівність можливостей) сторін; вимога вмотивованості судового рішення; надання правової допомоги стороні, яка її потребує і не має змоги самотійно собі її забезпечити, якщо це необхідно в інтересах правосуддя [8]. І хоча на перший погляд здається, що ЄСПЛ створює обов'язкові норми, робить це він з огляду на Конвенцію 1950 р. Таким чином, рішення ЄСПЛ є джерелом тлумачення Конвенції 1950 р. Саме з огляду на це суди України повинні застосовувати практику ЄСПЛ.

Список літератури:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. // ВВР України. – 2006. – № 30. – С. 260.
2. Зустріч з Головою Європейського суду з прав людини // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 2 (41). – С. 249.
3. *Первомайський О.* До питання про джерела цивільного права / О. Первомайський // Право України. – 2001. – № 2. – С. 35–37.
4. *Полешко А.* Рішення Європейського суду з прав людини та національне конституційне судочинство (нотатки з міжнародної конференції) / А. Полешко // Право України. – 2005. – № 11. – С. 153, 154.
5. *Шевчук С.* Конституційні аспекти висвітлення ЗМІ діяльності судової влади / С. Шевчук. – Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/fag/article/artikle/www.law.indiana.edu/law/v-lib/seminar14-4.htm>
6. *Шевчук С. В.* Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту / С. В. Шевчук // Право України. – 2000. – № 2. – С. 45–48.
7. *Шевчук С.* Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2007. – 640 с.
8. *David Harris*, Professor, Director of the Human Rights Law Centre at Nottingham University (United-Kingdom). General report // Матеріали конференції.

Кононенко В. П. Особенности применения практики европейского суда по правам человека.

Рассмотрен вопрос о применении практики Европейского суда по правам человека с учетом нормы ст. 17 Закона Украины «Об исполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека». Делается вывод, что практика Европейского суда

по правам человека является источником толкования Конвенции 1950 г., а решения Суда – прецедентами ее толкования и именно с учетом этого суды Украины должны применять практику ЕСПЧ.

Ключевые слова: прецедент, источник права, судебная практика, прецедент толкования..

Kononenko V. P. Features of application of practice of the european court of human rights.

The question on application of practice of the European Court of Human Rights. The researcher conducts critical analysis of the Law of Ukraine «On the execution of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights». Part 1 of Article 17 of the Law states that in the course of legal investigation courts can apply the European Convention and the ECHR's practice as sources of law. It is concluded that the Ukrainian courts should apply the ECHR's practice as a precedent taking into consideration that the decisions of the European Court of Human Rights are a source of interpretation of the European Convention.

Key words: precedent, source of law, court practice, precedent of interpretation.